

რუსუდან სალინაძე

საქართველოს სახელმწიფო ენა და საზოგადოება

(მასალაზე XX საუკუნის 90-იანი წლების

ქუთაისის სინამდვილიდან)

საქართველოს სახელმწიფო ენისადმი ქუთაისის საზოგადოების დამოკიდებულება ყოველთვის განსაკუთრებული იყო. ქალაქმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებაში არა მხოლოდ მაშინ, როცა ის საქართველოს დედაქალაქი იყო, არამედ შემდგომ საუკუნეებშიც. XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე, 1899-1900 წლებში, სალიტერატურო ენის ნორმირების საკითხების პრობლემებზე მუშაობის მიზნით პირველად სწორედ აქ შეიქმნა საგანგებო წრე. ასეთი წრე შემდგომ ჩამოყალიბდა თბილისშიც. XX საუკუნის დასაწყისში, როცა არ არსებობდა სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი ოფიციალური ორგანო, მწერლები, ცალკეული პიროვნებები ცდილობდნენ ენის სიწმინდის დაცვას, გარკვეული კონტროლის დაწესებას. ამ დროს ქუთაისში მოღვაწეობდა ცნობილი მეცნიერ-გრამატიკოსი სილოვან ხუნდაძე, რომელმაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა შემუშავებაში (ლ. ლეჟავა, 1998: 9).

XX საუკუნის 80-90-იან წლებში, როცა ქვეყანაში კვლავ შეფერხდა სალიტერატურო ენის დაცვა და კონტროლი, ქუთაისში მოქმედებდა ენის საქალაქო კომისია, რომელშიც ჩართული იყვნენ საზოგადოების სხვადასხვა სფეროს, ძირითადად სამეცნიერო წრეების, წარმომადგენლები. 1996 წელს ქუთაისში შეიქმნა საქართველოს სახელმწიფო ენის ფუნქციონირების მაკონტროლებელი კომისია და ენის სამსახური (შემდგომში – ენის სამმართველო), ცოტა მოგვიანებით კი, 1997 წელს, თბილისში დაარსდა საქართველოს სახელმწიფო ენის პალატა (ქართული ენის ისტორია, 2006: 260).

ქუთაისში საქართველოს სახელმწიფო ენის ფუნქციონირების მაკონტროლებელ კომისიაში შექმნილი იყო დარგობრივი (მუდმივი) კომისიები და ქვეკომისიები, აგრეთვე, წარმოება-დაწესებულებათა საქმისწარმოების ენის შემმოწმებელი სპეციალისტთა დროებითი ჯგუფები, რომელთაც ევალუბოდან სახელმწიფო ენის ვითარების შემოწმება-მესწავლა სასამართლოსა და პროკურატურაში, “საქართველოს ელექტროკავშირის“ ქუთაისის ფილიალში, ტელევიზიასა და პრესაში, საავადმყოფოებში, პოლიციასა და კომისარიატში... გათვალისწინებული იყო, ასევე, რეკლამებისა და აფიშების ენაც. “ენის კომისიის“ სხდომებზე სპეციალისტები მსჯელობდნენ სახელმწიფო ენის ფუნქციონირებასთან დაკავშირებულ პრობლემებზე, ისმენდნენ კომისიებისა და ქვეკომისიების, სპეციალისტთა დროებითი ჯგუფების მიერ გაწეული მუშაობის, წარმოება-დაწესებულებათა შემოწმების

ანგარიშს.

ჩვენს ხელთ არის ერთ-ერთი ისტორიული დოკუმენტი, სწორედ ამ ვითარების ამსახველი (დოკუმენტი (24.09.1996, 17:00 სთ), რომელშიც მოცემულია საქართველოს სახელმწიფო ენის ფუნქციონირების მაკონტროლებელი კომისიის მე-2 სხდომის დღის წესრიგი“:

1. “ენის კომისიის“ პირველ სხდომაზე წარმოება-დაწესებულებების საქმისწარმოების ენის შემმოწმებელი სპეციალისტთა დროებითი ჯგუფების ანგარიშები სახელმწიფო ენის ფუნქციონირების შესახებ:

- ა) სასამართლოსა და პროკურატურაში (აკად. მ. ქურდიანი, დოც. ი. ვარლამიშვილი, ი. იარლანაშვილი)
- ბ) “საქართველოს ელექტროკავშირის“ ქუთაისის ფილიალში (დოც. რ. სალინაძე, ვ. დათაშვილი)
- გ) ტელევიზიისა და პრესაში (თ. ამყოლაძე, დოც. გ. ქობალიანი)
- დ) საავადმყოფოებში (დოც. მ. ქაცარავა, ლ. კობრიძე)
- ე) პოლიციასა და კომისარიატში (ზ. კუხიანიძე, დოც. ტ. ფუტყარაძე)
- ვ) რეკლამებისა და აფიშების ენა (დოც. ზ. კიკვიძე)

2. დარგობრივი (მუდმივი) კომისიების მუშაობის დაგეგმვა; ქვეკომისიათა თავმჯდომარეების პროგრამების განხილვა:

ზოგადი მიმოხილვა — თ. შაშიაშვილი

- ა) პრესის, ტელევიზიისა და მხატვრული ლიტერატურის ენის ქვეკომისია (ზ. კუხიანიძე, მ. ქურდიანი)
- ბ) რეკლამების, აბრების, ლოზუნგების ენის ქვეკომისია (ზ. კიკვიძე, გ. ქობალიანი)
- გ) წარმოება-დაწესებულებათა საქმისწარმოების ენის ქვეკომისია (ჟ. ფეიჭრიშვილი, რ. სალინაძე)
- დ) საქართველოს სახელმწიფო ენის — ქართული სალიტერატურო ენის სწავლების ორგანიზების ქვეკომისია (მ. ქაცარავა, ლ. კობრიძე)
- ე) საკუთარ სახელთა და სხვა ონომასტიკურ ერთეულთა მანორმირებელი ქვეკომისია (ა. ნიკოლეიშვილი, ც. პატარაძე)
- ვ) მთარგმნელობითი ქვეკომისია (ი. ასათიანი)

3. სატელევიზიო პროგრამის “საქართველოს სახელმწიფო ენა“ მომზადებისათვის საჭირო ორგანიზაციული საკითხების განხილვა (ტ. ფუტყარაძე, ბ. ბარდაველიძე, ლ. გრიგალაშვილი)

4. “ენის კომისიის“ ტექნიკური ჯგუფისა და დარგობრივ ქვეკომისიებთან სპეციალისტების ხელშეკრულებით აყვანის მექანიზმის შემუშავება (ტ. ფუტყარაძე)

5. “ენის კომისიის“ ბიუჯეტის მომზადება მერიის სხდომისათვის (ტ. ფუტყარაძე, ა. ლოლაძე, ც. პატარაძე)

6. სხვადასხვა.

24.09
17.00 L.

საქართველოს სახელმწიფო ენის ფუნქციონირების
მაკონტროლებელი კომისიის მე-2 სხდომის დღის წესრიგი

I. "ენის კომისიის" პირველ სხდომაზე წარმოება-დაწესებულებების საქმის-
წარმოების ენის შემოწმებელი სპეციალისტთა ღრობითი ჯგუფების ანგარიშები
სახელმწიფო ენის ფუნქციონირების შესახებ:

- ა) სასამართლოსა და პროკურატურაში (აკაფ მ. ქურდიანი, ლუც. ი. ვარ-
ლამიშვილი, ი. იანდანიშვილი)
- ბ) "საქართველოს ელექტროკავშირის" ქუთაისის ფილიალში (ლუც. რ. სა-
ლინაძე, ვ. დამაშვილი)
- გ) ტელევიზიასა და პრესაში (თ. ამყობაძე, გ. ქობალიანი)
- დ) საავტომობილოში (ლუც. მ. ქაცარავა, ლ. კობრიძე)
- ე) პოლიციაში და კომისარიატში (ზ. კუხიანიძე, ლუც. ტ. ფუტყარაძე)
- ვ) რეკლამებისა და აფიშების ენა (ლუც. ზ. კიკვიძე)

2. ღარგობრივი (მუღმივი) კომისიების მუშაობის დაგეგმვა; ქვეკომისია-
თა თავმჯდომარეების პროგრამების განხილვა:

- ზოგადი მიზნობრივად - თ. შამიაშვილი
- ა) პრესის, ტელევიზიისა და მხატვრული ლიტერატურის ენის ქვეკომისი-
სია (ზ. კუხიანიძე, მ. ქურდიანი)
- ბ) რეკლამების, აზრების, ლოზუნგების ენის ქვეკომისია (ზ. კიკვი-
ძე, გ. ქობალიანი)
- გ) წარმოება-დაწესებულებათა საქმისწარმოების ენის ქვეკომისია
(შ. ფიქრიშვილი, რ. სალინაძე)

- დ) საქართველოს სახელმწიფო ენის - ქართული სალიტერატურო ენის
სწავლების ორგანიზების ქვეკომისია (მ. ქაცარავა, ლ. კობრიძე)
- ე) საკუთარ სახელთა და სხვა ონომასტიკურ ერთეულთა მანომირებელი
ქვეკომისია (ა. ნიკოლეიშვილი, ც. პატარიძე)
- ვ) მთარგმნელობითი ქვეკომისია (ი. ასათიანი)

3. საბტელევიზიო პროგრამის "საქართველოს სახელმწიფო ენა" მომზადები-
სათვის საჭირო ორგანიზაციული საკითხების განხილვა (ტ. ფუტყარაძე,
ბ. ბარდაველიძე, ლ. გრიგალაშვილი)

4. "ენის კომისიის" ტექნიკური ჯგუფისა და ღარგობრივ ქვეკომისიებთან
სპეციალისტების ხელშეკრულებით აყვანის მექანიზმის შემუშავება (ფ. ჯუჭუაძე, რ.)

- 5. "ენის კომისიის" ბიუჯეტის მომზადება მერიის სახლმისაფის
(ტ. ფუტყარაძე, ა. ლობაძე, ც. პატარიძე)
- 6. სხვადასხვა

“ენის კომისიაში“ წარმოდგენილ ანგარიშებში ჩანს ქართული ენის ვითარება XX საუკუნის 90-იანი წლების ქუთაისის წარმოება-დაწესებულებებში. ამის საილუსტრაციოდ განვიხილავთ ჩვენს ხელთ არსებულ მასალას, რომელშიც ასახულია **ანგარიში** ქალაქის წარმოება-დაწესებულებათა საქმისწარმოებისა და ტერმინოლოგიის ქვეკომისიის ანგარიშს.

(ხელმძღვანელი რ. სალინაძე, ჯგუფის წევრი ვ. დათაშვილი) მიერ 1996 წლის 11 ივლისს შ.პ.ს. “საქართველოს ელექტროკავშირის“ ქუთაისის ფილიალის (მმართველი პ. გიორგობიანი) შემოწმების შესახებ.

მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულ ორგანიზაციას რუსეთთან კავშირი აღარ ჰქონდა, საქმისწარმოებისათვის განკუთვნილი ფორმები იყო ძირითადად რუსულენოვანი ან რუსულ-ქართული, იშვიათად – ქართული. კერძოდ:

rusulenovani: ყველა ჟურნალ-ორდერი: სალაროს ოპერაციები (ფორმა №1), ბანკის (№3), შემოსავლის (№6), შედეგების (№7), ძირითადი საშუალებების (№8), სხვადასხვა დებიუტორ-კრედიტების ოპერაციები (№9), ხარჯების (№10), **მომსახურების** (ასე უწოდებენ) (№13), ანგარიშვალდებული პირების (№14);

საბანკო ოპერაციებისთვის განკუთვნილი: ანგარიშ-ფაქტურა (ჩაბ-ბაბი), საგადასახადო დავალება, ხელფასის უწყისი, პირადი ბარათი და ტაბელი, ტელეგრაფისტთა საქალაქთაშორისო სტატისტიკური ანგარიშები (№12), ანგარიში ქალაქის სატელეფონო ქსელის მუშაობის ხარისხის შესახებ (№19), დამხმარე ფურცელი (№1-ა).

rusul-qarTuli: საწყობის ოპერაციებისთვის განკუთვნილი ფორმები: ზედნადები მასალების **სხვაზე გაცემაზე**, მინდობილობა (1982 წ.), ზედნადები... სანომენკლატურო ნომერი, მოსახვევი ხაზი (бѐѐѐѐѐѐѐѐѐѐ), რვიდან თორმეტმამდე ოდენობამდე, რადიოსატრანსლიაციაო || რადიომუწყებლობა... ქართული ფორმა ძირითადად რუსულის პირდაპირი თარგმანია. ამდენად, იგი ენობრივად გაუმართავია.

დაწესებულებას აღმოაჩნდა **ქართულ ენაზე** შედგენილი ფორმებიც: საბანკო ოპერაციებისთვის განკუთვნილი ფორმა – საგადასახადო მოთხოვნა, სალაროს შემოსავლისა და გასავლის ორდერები, სახელმწიფო სტატისტიკური ანგარიშგება (6 ფორმა: №65, №11, №1-შგ, №13, №1-შ, №12). ზოგიერთი ფორმა გამოგზავნილია სამინისტროდან, ზოგი კი ადგილზეა გაქართულებული. როგორც ერთ, ისე მეორე შემთხვევაში არის ენობრივი შეცდომები: **ტიბიური** (ტიბური), **ბულალტერი** (ბუხპალტერი), **გაეცეს** (მიეცეს ან გაიცეს), **დაზიანებათა რიცხვი** (რაოდ.), **მომქმედი კავშირგაბმულობის ტარიფები, ტრამვა, ეგზემპლიარი...**

SeniSvna: ფორმათა უმრავლესობა დამტკიცებულია გაცილებით ადრე, მაგალითად, სალაროს გასავლის ორდერი დამტკიცებულია სსრკ სახბანკთან და სსრკ ფინანსთა სამინისტროსთან შეთანხმებით 1973 წ. 12/X, ამასთან, თვით ფორმაში შეტანილია ცვლილებები, რაც არ შეესაბამება აღნიშნულ თარიღს. მითითებულია, რომ სალაროს ოპერაციები წარმოებს ლარებსა და თეთრებში.

შემოწმების შედეგად ისიც გაირკვა, რომ სამინისტროდან ბოლო

დროს გამოგზავნილი ფორმები ქართულ ენაზეა შედგენილი, მაგრამ გაუმართავია ენობრივად, აზრი ბუნდოვანია, არის კორექტურაც. მაგალითად, “სახელმწიფო სტატისტიკური ანგარიშგება – ფორმა 1-ტრ (გზატკეცილი)”; “წარუდგენენ ყველა დამოუკიდებელი ბალანსის მქონე, არ არენდით აღებული ავტომობილების, ავტომისაბმელების, ავტონახევარმისაბმელების მქონე საწარმოები... დამატებული (უნდა იყოს: დამატებითი) ღირებულების გადასახადი”; შ.პ.ს. საქართველოს ელექტროკავშირი“-ს (სამინისტროს ინსტრუქცია საწარმოთა გადასახადების შესახებ)”; “ძირითადი ფონდების აფასებით გამოწვეულმა საამორტიზაციო ანარიცხების ზრდამ... კავშირგაბმულობის მომსახურების ტარიფების ცვლილების შესახებ (საქს კავშირგაბმულობისა და ფოსტის სამინისტროს ბრძანება - 1996წ. 14/II №01/24“; “მრავალპროგრამულ გადაცემების რადიოწერტის დადგმა... ყველა სტრუქტურებისათვის, სადისპეჩერო პუნქტი, დამატებითი მომსახურებები, პრეს-ცენტრებში, მოქმედ ტარიფით, სატელეფონო ლაპარაკები“; “დარღვეული იქნა (კონტრაქტი), მუშათა სობორივი რიცხოვნობის განაწილება, წარუდგენენ თავის ზემდგომ ორგანიზაციას“...

განსაკუთრებით ბუნდოვანია და არავითარ სტანდარტს არ ემორჩილება პირადი ბარათის (ანკეტა) ენობრივი მხარე. აქ გვხვდება: ალფავიტი, მამისახელი, დასახელება და დამთავრების თარიღი სასწავლებლის პროფეს-ლურ ტექნიკურ საგანმანათლებლო სკოლისა, სწავლის სახე, ოჯახის თვითეულ წევრზე... დაცული არაა პუნქტუაცია და შემოკლების წესები. საერთო ჯამში, ფორმა მთლიანადაა შესაცვლელი, რადგან მოძველებულიცაა, რასაც მოწმობს მოთხოვნა მითითებისა, არის თუ არა ალკა წევრი.

ერთიანი ნორმა არ არსებობს ტერმინოლოგიის სფეროშიც. ამის მაგალითია:

- 1) ერთი და იმავე სახელწოდების ორგვარი შემოკლების არსებობა:
 - ავტომატური სატელეფონო სადგური ატს
 - ავტომატური სატელეფონო სადგური ასს

2) პარალელური ფორმები: **ელსმენი || ტელეფონი**. საწარმოს ბეჭედზე მითითებულია **ელსმენი** და დაბეჭდილ ფორმაზე – **ტელეფონი** (ფორმა თავისუფალი სამუშაო ადგილებისა და ვაკანტური თანამდებობების შესახებ“); იწერება **მეელსმენე**. პარალელურად არსებობდა ტერმინი **ტელეფონისტი**, თუმცა სასაუბრო ენაში გავრცელებული იყო ბარბარიზმი **ტელეფონისტკა**. დღეს არავინ აღარ ამბობს არც **ელსმენსა** და არც **მეელსმენეს**; ზოგ შემთხვევაში პარალელიზმი იქმნება როგორც ქართულ ტერმინებთან: **შემოსავლები || შემოსულობანი, გასავალები || გასავლები, რადიოწერტი || რადიოწერტილი/ები, იჯარა || არენდა...** ისე უცხოურთანაც: **ა/ო: ტაქსაფონი || ტაქსოფონი...** ორივე შემთხვევაში უგულვებელყოფილია ქართული ორთოგრაფიის წესები.

საანალიზო მასალაში დადასტურდა სხვა ტერმინებიც: **ობტიკური არხი** (შდრ. დღევანდელი **ობტიკური ინტერნეტი**). **ობტიკური** (<□□□□□□□□) (ტექნიკური ტერმინოლოგია, 1982: 568); **ტელეფონების გაბლოკება** (= ბლოკის მოხსნა, ერთ ნომერზე გადაყვანა) (აღრე იყო

ტერმინი განბლოკირება); **დეკადურ-ბიჯური** (დეკადურ-ბიჯური სისტემის სატელეფონო სადგურები საქართველოში მწყობრში ჩადგა XX საუკუნის 60-იანი წლების დასაწყისში: <https://howlingpixel.com/i-ka/>); **საინკასო დავალება** (= საგადახადო დავალება); აგრეთვე: ტელეფონიზირებული ბინა (შენობა); ტელეფონების აპარატები; საქალაქთაშორისო საუბრები, სატელეფონო ლაპარაკები, ლაპარაკი ყოველთვიური (ფორმა №1), თვიური სარგოები მოგების წილიდან გაცემული, გაცემები რაიონული კოეფიციენტებით, ტელეგრაფის საამქრო, ფინანსური დირექტორი, განწესი/ები (< ႁံၵ်ႉႁူၼ်ႉ)... ამათგან ზოგი ტერმინი, გამოთქმა დღესაც არის შემორჩენილი კავშირგაბმულობის სისტემაში, ზოგი კი არქაიზმად იქცა.

როგორც უ.პ.ს. “საქართველოს ელექტროკავშირის“ ქუთაისის ფილიალის საქმისწარმოების ამსახველი მასალიდან ჩანს, დაწესებულებაში სახელმწიფო ენის ფუნქციონირების მხრივ სრული განუკითხაობაა, არ არსებობს არავითარი ენობრივი ნორმა და სტანდარტი. ცნობილია, რომ თბილისში ტელეგრაფმა მუშაობა დაიწყო XIX საუკუნის მეორე ნახევარში, რამაც დასაბამი მისცა საქართველოში ელექტროკავშირგაბმულობის განვითარებას. 1990 წლის 19 იანვარს კი სატელეგრაფო ქსელში, პირველად საბჭოთა კავშირში, დაინერგა ეროვნული (ქართულენოვანი) შრიფტი (<https://howlingpixel.com/i-ka/>). ამდენად, ჩვენს საანალიზო მასალაში არსებული ვითარება შედეგია რუსული ენის გავლენისა, ანუ იმ პოლიტიკისა, რისი კვალიც შემორჩა საქართველოში 90-იანი წლების წარმოება-დაწესებულებათა, განსაკუთრებით ტექნიკური სფეროს, საქმისწარმოების ენაში.

ამგვარ საკითხებზე ყურადღების გამახვილება და ზრუნვა ქართული ენის სიწმინდის დაცვისათვის გვიჩვენებს 90-იან წლებში საქართველოს სახელმწიფო ენისადმი ქართული საზოგადოების განსაკუთრებულ დამოკიდებულებას.

damowmebuli literatura

1. leJava, 1998 – ლ. ლეჟავა, ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ნორმალიზაციის ისტორიიდან: ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, XI, თბ., 1998.

RUSUDAN SAGINADZE**STATE LANGUAGE OF GEORGIA AND SOCIETY
(MATERIALS FROM THE REALITY OF KUTAISI OF 1990S)**

The attitude of Kutaisi society toward the state language of Georgia was always special. The city played an important role in developing Georgian literary language not only when it was the capital of Georgia, but also in the following centuries.

In the 1980-90s, when there were great difficulties in saving the literal language in our country, there was a city commission of a language in Kutaisi, where the members of the scientific field and representatives of other fields of society were involved. In 1969 the commission of controlling the state language of Georgia and the language department was founded. In that commission, there were continuing commissions and sub-commissions, also, temporary groups of controlling and testing language specialists of different resources. It was their duty to test and study the conditions in court and legislation office, in the branch office of “Telecommunication of Georgia”, in Television station and Press, in hospitals, Police and commission’s office... The language of advertisements and posters were also considered.

The document (24.09.1996, 17:00) is given in the article, in which “The agenda of the second meeting of the commission of controlling the state language of Georgia” is discussed according to the instructions of continuing commissions, sub-commissions and groups of specialists. There is also the document of a sub-commission, in which the terminology of different producing companies is discussed. In this document, the condition of Georgian language of 1990s is described. The material reveals that there is a real ruthlessness in producing companies and several institutions in terms of functioning the state language, there is no language standard, that is caused by the influence of Russian language, or the politics which is still remained in the language of institutions and several producing companies of Georgia of 90s of the 20 century.